

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2022.4.02>

This publication was made with the funds of a joint Grant of EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Валерій БАБЕНКО,
Оксана ІВАНОВА

Українська освіта в умовах війни та сучасних геополітичних викликів

VALERY BABENKO, OKSANA IVANOVA. **Ukrainian education in the conditions of war and current geopolitical challenges.** *The war in Ukraine is regarded as an extremely important event of geopolitical scale of modern times. The article focuses on the dramatic intersection of the war, COVID-19 pandemic, and decisive stage of a new technological revolution in the world at the turn of the 20th-21st centuries. It highlights the peculiarities and features of awareness of these changes, which are demonstrated by Ukrainian events. There is the feeling and some kind of premonition of existing revolutionary situation within P. McLaren's theories of anti-pedagogy and revolutionary critical pedagogy. There is the theoretical analysis of the flaws of the mentioned theories against the background of the revolutionary practice of Ukrainian society.*

Key words: Ukraine, geopolitical challenges, war, COVID-19 pandemic, technological transformation, neo-Marxism, «revolutionary pedagogy», «anti-pedagogy», P. McLaren, educational activity.

Загальна постановка проблеми. Загрозливі геополітичні виклики, що постали перед людством у перші десятиліття ХХІ століття, охопили всі сфери його життєдіяльності. Україна в цій ситуації опинилась не просто перед необхідністю їх розв'язання, а прямо в епіцентрі розвитку даних процесів. Багато у чому саме таке положення передвизначило й глибину занурення у зміст подій, які в іншому випадку, зовні би здавалися й малозначними, шаблонними для світової історії. Однією з таких проблем бачиться критичний зв'язок між суспільними рухами, обумовленими новим, Четвертим етапом технологічного перевороту, пандемією COVID-19, війною Росії проти України на фоні загрозливого геополітичного зіткнення глобальної демократії з авторитаризмом. Ця ситуація сьогодні докорінним чином міняє історію людства, формує нові парадигми його буття. Місце, яке займає площина освітньої діяльності в цьому процесі, і є об'єктом нашої уваги у цьому дописі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Радикальний, критичний революційний підхід до розуміння сутності і змісту освіти в суспільстві був розроблений ще на початку ХХ століття в Сполучених Штатах Америки. Його автором є відомий філософ і педагог Д. Дьюї (J. Dewey) [11]. У наш час палкими адептами і послідовниками цього філософа і педагога можна назвати таких дослідників, як: П. Фрейре (P. Freire), Г. Жиро (H. Giroux), С. Ароновиц (S. Aronowitz), М. Епл (M. Apple), П. Вілліс (P. Willis), І. Ілліч, П. МакЛарен (P. McLaren) тощо [10; 3; 1]. В Україні питання філософії освіти в цілому та критичної педагогіки зокрема піднімаються у працях В. Андрущенко, В. Кременя, В. Гайденко, О. Дем'янчука, О. Заболотної, В. Зінченка, С. Клепка, І. Предборської, М. Триняка та інших [12, с. 260].

Будучи послідовними прибічниками марксистських, неомарксистських, лівацьких та інших ліворадикальних поглядів сучасна революційна критична педагогіка, базуючись на діалектичних засадах гегельянства, неогегельянства, підвалинах діалектичного матеріалізму, намагається шляхом ревізії найбільш скомпрометованих історією положень вказаних концепцій очистити їх від явних недоречностей, відродити й подати їх пояснення в дусі нових часів, нових контекстуальних сенсів.

При цьому, треба зазначити, сьогодні особливу «пікантність» такій ситуації надає те, що ідеологічним «правонаступником» марксизму радянського штибу сама себе позиціонує Росія. Вона ж,

розв'язавши ще у 2014 році загарбницьку війну проти революційної України, зараз веде потужну інформаційну боротьбу з нею та її союзниками, перекидаючись на весь світовий культурний простір з його освітньою складовою. Тож формально виходить, що теорія революційної педагогіки сьогодні знаходиться не на одному боці з революцією в Україні, а на стороні її ворогів.

Постановка завдання. Отже завданнями даного дослідження є визначення онтологічних основ глибинних зв'язків між освітою (у найширшому розумінню цього поняття) та владою, пояснення того, яким чином революційні зрушення сприяють переформатуванню даних взаємин. Особливою стороною аналізу якісної культурної трансформації суспільного буття під впливом найрізноманітніших чинників розвитку цивілізації є розкриття такої суті революції, як наближення зі швидкістю локомотива не стільки «сумнівно-прекрасного» майбуття, а його нових, значно складніших, цивілізаційних проблем і колізій.

Виклад основного матеріалу. Отже початковою та основною тезою нашої роботи є твердження про збільшення розбалансування сучасного суспільства у результаті подій, які спричинили дві потужні кризи – політична криза навколо України та криза (хоча і опосередковано) пандемії COVID-19. Дивним чином обидві кризи співпали на перехресті світової історії. Але, в принципі, дану пандемію, як й інші, попередні, можна вважати своєрідним аналогом війни, що прямо або опосередковано охоплює людство на певних зламних моментах історії. Навіть часто, коли війна за тими чи іншими обставинами відсутня, кризу в спільному розвитку формують природні чинники подібні пандемії (спектр таких чинників може бути вельми широким). Вони невблаганно, фатально тягнуть суспільство до всеосяжної кризи та війни, стаючи приводом й каталізатором наступних, обумовлених подібними природними явищами, зрушень.

Виходячи із сказаного, війна в Україні, до певного рівня розуміння, хоч і є регіональним фактором розвитку, але на фоні глобальних змін, які зараз відбуваються у світі, позиціонується настільки автономно, що пов'язані з нею події можуть прямо корелюватися з самою цією кризою. З іншого боку (про що говорилося вище), війна в Україні стала тим каталізатором подій, які дорівнюється пандемії COVID-19, які змінюють і сам світ, і тих його суб'єктів, яким випала доля стати їх реагентами. Це виглядає аналогічно тому, що стало-

ся у свій час з Великою Французькою буржуазною революцією, яка змінила не тільки Францію, але і весь світ. Відтак і теперішню війну в Україні обґрунтовано можна називати такою Українською революцією, яка вже набула глобального характеру.

Питання взаємообумовленості війни в Україні та змін у глобальному розвитку світу є вельми масштабним в плані філософської рефлексії. Нас же, у рамках даної статті, цікавить його, як здається на перший погляд, вузький вимір, що пов'язаний із дослідженням площини сфери освітньої діяльності в Україні та глобалізованому світі на вплив і розвиток революційних подій. Зрозуміло, що стосовно світу ми будемо говорити лише про потенційний, латентний характер взаємодії понять «освіта» та «війна», спираючись своїми висновками насамперед на все те, що відбувалося в даному аспекті людської діяльності у часи, які передували війні в інших країнах, екстраполюючи результати усвідомлення й аналізу подібних явищ там на регіональні масштаби українських подій.

На нашу думку, визначальними, враховуючи вплив цього регіонального конфлікту на світову геополітику, стають ті процеси, які проявили себе ще в рамках реформ, розпочатих в Україні перед революцією. По факту для неї самої вони багато у чому стали однією з головних її причин. Тож, ми вважаємо, що дану революційну війну можна сприймати не тільки як пересічний політичний конфлікт, що певним чином пов'язаний із процесом розпаду Росії – останньої колоніальної імперії світу, але і як революцію, що відбулась в Україні, спричинивши не тільки початок даного процесу розпаду імперії. Це був початок вирішальної фази глобальної геополітичної перебудови картини світу після розпаду СРСР у 1991 році, початок глибинних реформ в усіх сферах суспільного буття з радикальною відмовою від його попередніх комуністичних концептів.

Війна в Україні та Українська революція – це ідентичні та взаємно обмінні поняття. Але всім відомо наскільки Велика Французька революція була тісно пов'язана з рухом Просвітництва в цій країні напередодні карколомних подій, що змінили обличчя і Європи, і всього світу. Безумовно великою, але не панівною (на відміну від думки марксистів) мірою Французька революція кінця XVIII століття обумовлювалась глибокими змінами в економічній сфері буття та тому технічному перевороті, який одночасно з Просвітництвом охопив у той час французьке суспільство. Та це було лише історичним співпадінням, а не строгою детерміністською обумовленістю,

на якій наполягають марксистки. (Цієї позиції притримуються у своїх працях такі відомі спеціалісти з філософії історії, як Р. Дарендорфа, А. Тойнбі, П. Бурд'є, т. ін... [10]) Відповідно цієї провідної думки, домінуючої сьогодні навіть у наукових дослідженнях адептів неомарксизму, треба шукати і уважно аналізувати той фактор, який і в Україні пов'язаний з розвитком освіти після 1991 року, протягом 30 років її незалежного існування, до карколомних подій 2014-2022 років. Та, залишаючи іншим аналіз розвитку освіти в Україні перед війною, ми акцентуємо увагу на тому, що відбувалось і відбувається з освітою у ході війни, у ході фактичного розгортання самої революції, учасниками якої ми є і сьогодні, і залишимося у найближчі часи.

І знову, на нашу думку, тут можна помітити дивний парадокс. Пострадянське суспільство, знаходячись у тенетах старої комуністичної ідеології, фактично повністю відійшло у минуле тоді, коли роками його недовгого існування остаточно були скомпрометовані надумані й фальшиві принципи неокомунізму. Вони спали з обличчя їх носіїв, як маски, під якими у всій красі проявились справжні риси тих, хто був при владі або дорвався до неї у результаті краху СРСР й початку трансформації всіх сторін суспільного буття. Справжній «маскарад», а не соціальний експеримент невиданого масштабу зі спробою побудови «світлого комуністичного майбуття», було завершено. Але ж суспільство, яке мало після 1991 року стати вільним і щасливим миттєво не змінилось, воно й не могло змінитись водночас. Це не враховували і не враховують сьогодні адепти неомарксизму. Про те, що перетворення мають носити складний, драматичний та тривалий характер людей пострадянського суспільства ніхто не попереджав, до цього їх ніхто не готував. Відтак, коли перша фаза революції і розпаду СРСР завершилась, а його населення фактично перетворилось у абсолютних жебраків, наступив глибокий відчай. Недооцінка того, що зараз називають «людським фактором», призвела до неочікуваного результату. Реформи, на які покладали великі надії, не тільки розчарували, але й, навпаки, викликали озлоблення та прагнення до повернення у минуле, до нової, зворотної революції (кнтр-революції). Актуальним стало питання пошуку подальших орієнтирів руху мас в їх історичній ході, питання пошуку її провідників.

І тут найцікавішим стало те, що в Україні, де політична еліта ще не сформувалась, місце, де пересікалися й синтезувалися подібні проблеми, зайняла саме сфера освіти та освітяни, її суб'єкти. Ста-

рий, радянського закваску, контингент викладачів, як численніший репрезентантат пострадянського суспільства – з одного боку, та нова еліта у вигляді жадібної та ненаситної олігархії, що прийшла до влади, обкрадаючи саме освітян та інших бюджетників – з іншого боку, ненавидячи все, що відбувалось на їх очах, але не бажаючи втрачати набуте, прагнучи до минулого, почали в купі працювати, працювати одночасно і «на», і «проти» себе. Хоча грошей на освіту виділялось обмаль (бо, як було зазначено вище, обкрадалась насамперед саме бюджетна сфера), пропагандистську роботу, роботу з дітьми та дорослим населенням в освітніх закладах, школах, як умовних пунктах агітації на виборчих дільницях, проводили саме викладачі. Вони ж, буквально розстилаючись перед владою олігархів та «червоних директорів», тут же, разом з останніми, на своїх заняттях підняли на своїх прапорах революційні принципи рівності, свободи, братерства і гідності, які були зрозумілими і близькими їм по духу з радянського минулого, що не відійшло ще далеко. Тож фактично почала вестись інформаційна підготовка до нового етапу революції, яка вже була неминуча.

Так освітня система України фактично й парадоксально відіграла роль нового «просвітника» суспільства. Якщо проаналізувати все те, що відбувалось тут, у ці пострадянські часи, то можна з певною долею впевненості сказати: на різному рівні усвідомлення освітяни фактично не тільки спостерігали, але брали участь в процесі формування революційної ситуації, її гасел та програм. І цей, повний «критики дійсності», суспільний діалог в Україні, як засіб боротьби за свободу, зміг зрушити з місця маси, зміг сформувати їм нові цілі та способи їх досягнення. Як не дивно, але зміст цього процесу дуже добре описується працями сучасного американського неомарксиста й філософа освіти П.Макларена [6; 10]. Як результат, у жорсткому внутрішньому протиставленні три десятиліття розвитку освіти незалежної України призвели до виховання тієї пасіонарної частини українського соціуму, яка стала ініціатором та дієвою силою подальшого розвитку Української революції.

Друга парадоксальна особливість процесу трансформації українського суспільства пов'язана з метою, яка сформувалась в рамках революційних подій. Революція, з одного боку, виробила стійкий суспільний консенсус в питанні про європейського вектору змін, реформаційної трансформації усіх сторін життя та освіти, у тому числі. А, з іншого боку, вона ж, будучи частиною глобальних тран-

сформацій світової цивілізації, фактично активізувала процес реалізації соціальних та технологічних реформ як в освітній, так й в усіх інших сферах людської життєдіяльності. І це, не дивлячись на те, що потенційно в реальності сегментація суспільства стала лише поглиблюватися, росло розшарування по різних, у тому числі і майновим, ознакам [2; 3]. Українців це не лякало, їх впевненість у свої сили перемагала страхи не впоратися з проблемами. Цікавим є те, що найяскравішим прикладом методів та форм реалізації такого розшарування стала технологічно-інформаційна складова у виробничому процесі в цілому та в освіті, зокрема, в яку сьогодні шаленими темпами впроваджуються ІР-технології.

Макларен П. помітив ці тенденції в США ще до війни (що є важливим і симптоматичним) у «доковідні» часи. У специфічних американських умовах існування розвинутої демократії він звернув увагу на такі речі, як рейтинги навчальних закладів, тести, «підтягування» до середнього рівня учнів, корпоративність, технократичність, бізнесцентричність та багато інших ознак, які, на його думку, вели до явного порушення принципу рівності і справедливості [6; 10]. Але це викриття зробило з нього «пугала» для американської влади та корпоративної еліти в сфері освіти, і на цьому треба зупинитися окремо. Для освітян в Америці він став справжнім революціонером у негативному розумінні цього поняття, хоча справжня, реальна революція, яка розгортається сьогодні, була явно не на часі. Та як для Америки, так і для більшості країн світу, у тому числі й для України, вона розпочалася з пандемії COVID-19.

Що ж якісно нового, революційного, принесла ця «холодна ковідна війна», яка з подіями в Україні природно поєдналася з війною «гарячою», кровопролитною й екзистенційною? Чого П.Макларен не зміг побачити і передбачити у своїх поглядах?

У відповіді на ці питання будемо спиратися на досвід України, як своєрідного й визнаного сьогодні всім світом епіцентру революційних подій. Найперше, про що треба сказати відразу – в Україні миттєво (в історичних масштабах) відбулась вельми активна заміна всіх старих, радянських та пострадянських принципів життя, на яких трималась вся попередня освітня та просвітня система. Цьому посприяло багато факторів. Серед них вкажемо на такі: а) радикальна заміна викладацького контингенту – тут ми фактично маємо своєрідну масштабну природну люстрацію старого педагогічного середовища під впливом війни та викликаних нею

обставин; б) радикальна зміна освітніх наративів [4], серед яких домінуюче місце стали посідати ті, що займають значно ближче місце до форм сучасної інформаційної, молодіжної за своїм характером, культури; в) радикальна демократизація освітнього процесу та освітнього середовища у цілому; г) деідеологізація та прагматизація змісту освітньої діяльності з її одночасним виходом на рівень тих параметрів, які властиві глобалізованим світовим стандартам; д) свідомо й радикальна відмова від ідеологізованої, прокомуністичної (прорадянської) освітньої спадщини з домінуючими в її рамках імперськими (російськими – в українському варіанті), наративами.

Далі. Війна змусила велику кількість українських сімей (жінок і дітей), рятуючись від воєнної агресії Росії, виїхати за кордон (у країни Європи – насамперед). Там прихистили близько 7 мільйонів українських біженців (а це майже 20% від усього населення України), які тепер отримали можливість впритул познайомитись з європейською культурою, стати складовою частиною їх освітньої сфери буття. Така радикальна інтеграція в європейський духовний простір вже невідворотно змінила й буде надалі ще швидше міняти і нашу внутрішню культуру, активізуючи одночасно (хоча і повільніше) стару європейську.

Треба відмітити, що найглибша трансформація українського та світового освітнього процесу, яка відбувається прямо зараз на наших очах, пов'язана з іншою особливістю його розвитку. Її умовно можна назвати віртуалізацією освітньої діяльності. У цьому аспекті Україна навіть не тільки наздоганяє загальносвітовий тренд, але і явно виривається на його передові позиції. Пояснення даного феномену потребує глибшого звернення до досвіду Сполучених Штатів Америки та того, як реагують на нього американські спеціалісти в сфері освіти, зокрема Пітер Макарен та адепти так званої «критичної педагогіки» й «анти педагогіки» [1].

Сьогодні Америка допомагає перемозі української революції, яка своїми реформами (в сфері освіти у тому числі) виправляє обумовлені застарілими поглядами на капіталізм, за думкою П. Макларена та його послідовників, потребуючи нового прочитання марксизму в умовах сучасного розвитку старого ладу. Цікаво те, що в американському освітньому середовищі сам П. Макларен сприймається вельми негативно і є об'єктом цькування з боку самого цього середовища. Зовні виглядає так, що нібито американська влада разом з освітянами намагаються уберегти своє суспільство від

революції, подібній українській, передаючи прапор боротьби за свободу і рівність в освіті самій Україні. З іншого боку, саме українське суспільство, реалізуючи свої революційні цілі, переважним чином свідомо й активним чином поспішає реформуватися, нехтуючи усіма тими проблемами (у тому числі і соціальними), які очікують його у результаті трансформації попереду.

У чому ж зміст такого парадоксу? Чому американці не цінять П.Макларена та його однодумців як «пророків» майбутніх катаклізмів? Парадокс знаходить своє природне пояснення тоді, якщо ми поставимо питання по іншому: у чому помилка П. Макларена та його прихильників?

Справа у тому, що базовою тезою теорії П. Макларена є марксистське уявлення про капіталізм та капіталістичну експлуатацію пролетаріату (він сьогодні так і стверджує, що в умовах ХХ століття фактично абсолютну більшість населення можна вважати своєрідним пролетаріатом, який гнобиться владними структурами глобалізованого капіталізму) [6; 10]. Цю тезу він не просто підтримує, а доповнює положенням про те, що в умовах капіталізму ХХ століття експлуатацію потрібно розглядати набагато ширше і сприймати її в руслі синтезу найрізноманітніших чинників, пов'язаних не тільки з виробничими стосунками, але й майже з усім «набором» соціального буття людини [6; 10]. Далі П.Макларен, відкидаючи домінування в соціальних процесах фактору їх економічної обумовленості, відкидає й сприйняття класової боротьби, як основи процесу вирішення проблем соціальної нерівності, виниклих у результаті такої розширеної форми капіталістичної експлуатації. (Тут, до речі, він достатньо оригінально й розважливо розвиває тезу про розуміння діалектичного закону подвійного заперечення). На місці класової боротьби він і розміщає свою тезу про «трансборотьбу» та про діалог, який фактично і стає основою його «педагогіки діалогу» або «революційної педагогіки». Суть такого підходу у запереченні норм офіційної педагогіки, яка «спускається» владою зверху й має на меті переформатування суспільства під потрібні їй структурні параметри, параметри, які роблять зручним не тільки управління ним, але й структурують, грабують його у відповідному економічним потребам й принципам руслі.

От тут, на нашу думку, і знаходяться найслабкіші й недостатньо обґрунтовані положення теорії П.Макларена. Те, що він помітив як недолік й мету боротьби за подолання нав'язаної владою соціаль-

ної нерівності, саме таким може і не сприйматися. Сама колективна (а не олігархічна) влада може у подібних діях щиро вбачати спробу і бажання упорядкування соціальних стосунків та вирішення тих глобальних викликів, які постають перед нею з розвитком людства, які стають для того ж людства значно гострішими і складнішими. Пітер Макларен своїм закликом до «революційної педагогіки» вже апріорі призначає владу винуватицею всіх проблем, які виникають і постають перед суспільством. І хоча в цілому зрозумілою є його спроба вказати на необхідність діалогу між елітою та усім суспільством, на перше місце все ж виходить заклик до «революції», яка перетворюється на прапор перманентної боротьби, або, точніше кажучи, війни, за релятивний характер своїх потреб. Влада стає винною вже за самим своїм визначенням, а боротьба з нею набуває не тільки виправданий, але й закономірно необхідний характер. Так фактично Макларен реабілітує анархію й охлократію. Ця недоладність у його поглядах полягає не у зв'язку з поміченими вадами дій влади, а у результаті нестачі власних пропозицій, з якими «суб'єктивований» (як він говорить) споживач владних послуг виходить до неї. Відтак у його міркуваннях з'являється ще одна «діра», яку можна порівняти з відомим посиленням «йти туди, не знаю куди й принести те, не знаю що». Саме це так і виглядає в уявленнях про майбуття Макларена, коли він говорить про необхідність плекання у педагогів, як провідників-революціонерів, духу «войовничої утопічності» [10], як необхідного елементу об'єднання теорії і практики революційної боротьби. Утопія, міф, ритуал для нього справжні реальності сучасного педагогічного процесу, в яких він, як у лісових хащах, блукає, шукаючи вихід у невідомий для нього самого світ.

І така «критична» ситуація у дослідника, на нашу думку, обумовлена тим, що Пітер Макларен у своїх підходах дивним чином обходить (нажаль, як і його критики) проблему кардинальних змін, які сьогодні, прямо на наших очах відбуваються в світі «капіталізму» (використаємо цей термін, якщо він є такий близький душі дослідника). А мова йде усього-то про сучасне інформаційне суспільство, яке вже важко оцінювати тільки в рамках старих понять про «капіталізм», «суспільне виробництво», «соціальне життя» та «класову боротьбу» в його рамках. В умовах домінування інформтехнологій, або як прийнято сьогодні говорити – IT-індустрії, це робити не тільки важко, але і помилково. Те, що ця нова реальність є абсолютно і якісно новим феноменом буття людини – факт безперечний. Навіть

на рівні «критичної педагогіки» він не може бути предметом заперечення, а лише предметом аналізу й оцінки. Та дивним чином його просто не помічають сучасні неомарксистки і ліворадикали, їх адепти та популяризатори.

Ми не заперечуємо доцільність й те зерно істини, яке присутнє у будь-якій філософській концепції світосприйняття. Більше того, ми навіть наголошуємо на вельми важливому характері висновків і бажань авторів «революційної педагогіки» трансцендентувати особистість в умовах її постійної боротьби за виживання серед собі подібних. Це безперечно буде надавати самій такій боротьбі неспростовний сенс. Більше того, можна навіть уможлядно «списати» недоліки, що були допущені з боку як проведених, так і майбутніх соціальних експериментів, які були або будуть підготовлені та проведені такими революціонерами. Та вони, нажаль, вже вели й будуть надалі вести до конфузу (м'яко кажучи) більшого чи меншого масштабу. Конфузу, обумовленого конфліктом між абстрактними уявленнями і сподіваннями та жорсткою реальністю життя. Впевненість у цьому нам надає пророцьке твердження геніального Гете, який ще у XVIII столітті писав про «суху теорію» і вічно зелене «дерево життя». Новий пагін IT-індустрії на зеленому дереві «капіталізму» марксистки та неомарксистки, будучі загострені усією своєю «пролетарською ненавистю» на боротьбі з ним, так і не помічають.

Можна багато говорити про те, що не недооцінюючи спроможність «капіталізму» до трансформації, «революційні педагогіки» втрачають бачення того, що мало би поширити їх вплив. Але парадоксальним чином на подібні проблеми, що пов'язані з результатами подальшого розвитку неадекватного їм ладу, знаходять й аналізують ті, хто шукає шляхи поглиблення й активізації піднесення нових напрямків у традиційному капіталістичному виробництві. І деякі риси даних проблем особливо добре, що нажаль, пов'язане із війною, видно на прикладі сучасної України. Сьогодні Україна прагне прискорити свій розвиток й досягнути рівня розвинутих країн світу. Ми вже відмічали той факт, що по деяким параметрам у сфері своєї освітньої (у самому широкому розумінні цього поняття) діяльності вона не тільки наздоганяє, але й починає випереджати країни з пулу найрозвинутіших у світі демократій. І тут окреме слово треба сказати про дистанційне навчання, яке є квінтесенцією та своєрідним екстрактом усіх тих трансформацій, які відбуваються у світі з переходом до інформаційного суспільства. Дистанційне нав-

чання, а у широкому варіанті – дистанційна робота, як губка вбирає і проявляє у своїх рисах всі можливі недоліки й переваги, всі загрози й можливості для суспільства, яке розкривається перед ним у час його активного переходу до нових реалій буття [2; 3].

Чому саме Україна, а не інші країни, що технологічно значно краще підготовлені до такого переходу, демонструє такий яскравий, але дещо прихований у нових формах суспільних взаємин і діяльності, потенціал? Здається, відповідь відома – війна, але тут не так все просто. Вже з початком пандемії COVID-19 у 2020 році весь світ був нібито кинутий у прірву нових форм взаємин, пов'язаних з дистанційною діяльністю. Усюди почали голосно лунати твердження тих дослідників, які стверджували, що критичний час трансформації для розкриття всього потенціалу ІТ-технологій настав. Але вже у 2021 році суспільство «попустило», перший переляк пройшов, воно повільно стало повертатися у період «доковідної епохи». І тільки Україна під впливом злочинної агресії з боку Росії не тільки була вимушена продовжити активне використання практики дистанційної роботи, але й значно поширити її навіть на ті сфери життєдіяльності, в рамках яких вона дуже рідко або зовсім не застосовувалась до цього часу. Фактично все суспільне буття України сьогодні відбувається в он-лайн режимі, частково, але фактично, набуваючи таким чином віртуальний характер. Власно нова українська нація, яка формується під впливом відмічених обставин, сьогодні, на наших очах, вперше стає нацією, що здійснюється на віртуальних засадах [7]. Те самовизначення та самоусвідомлення, про яке говорять постулати «революційної педагогіки», просто реалізуються в практиці боротьби українців за просте право жити [13]. І все це робиться і владою, і соціумом паралельно, не втручаючись в сферу буття одне одного, не конфліктуючи та не дискутуючи між собою. Діалог для суспільства, яке знаходиться у кризовому стані, є у даних обставинах дуже великим і неприпустимим розкошеством. А такої конкретної і реальної ситуації в теорії критичної педагогіки місце не передбачається і не прогнозується. Вона просто не хоче помічати той факт, що не тільки Україна, але і весь світ знаходиться у періоді турбулентності та глибокого кризового стану, пов'язаного з кардинальними процесами суспільної трансформації. Розосереджувати сили же на цьому відрізку часу є смертельно небезпечним.

У такому разі природно виникає питання того, як у даному випадку вирішувати такі глибокі конфлікти, тим більше коли

вони відбуваються в такому якісно новому та мало дослідженому віртуальному он-лайн середовищі? Тут відмітимо, що переважна більшість подібних, небезпечних своєю руйнівною силою, суспільних протистоянь, часто-густо набувають своєрідний «заморожений» вигляд. Такий собі «відкладений» характер не означає заперечення їх наявності. Він не тільки не спростовується, але і, навпаки, чітко фіксується, набуваючи вигляду реального плану діяльності на майбутнє. Він набуває форм усвідомленого наміру розв'язання у всіх, від короткострокових до довгострокових, планах діяльності вже сьогодні. Таке реальне планування замінює горезвісні своєю абстрактною утопічністю плани радянських часів. (І хто тут не згадає знамените гасло тієї епохи – «П'ятирічку за чотири роки!»)

Відтак, наприклад, сьогодні одними з найзначніших конфліктів, наявність яких добре усвідомлюється на новому контекстуальному фоні, є конфлікти пов'язані з фізичним виживанням класичних навчальних закладів, конфлікти з визначенням якості і рівня освіти в інформаційному суспільстві, конфлікти між приватними та державними формами освіти, конфлікти доступності освіти для всіх верств населення, нарешті, конфлікти між розумінням сутності освіти і знання для постіндустріального суспільства, колізії між вихованням та інформуванням (у класичні інтерпретації – вибір між «наповненням сосуду» або «запалюванням факелу»). Отже ті онтологічні, в рамках освітньої діяльності, проблеми в українському суспільстві сьогодні не тільки чітко позначаються, але прямо, і голосно вербалізуються [4] в суспільній думці, прямо і голосно формують той контекстуальний фон, на якому сьогодні відбувається справжня кривава революційна війна, а завтра, по її завершенню, планується вирішення конфліктів, народжених під час неї такими незапланованими змінами, вирішення намічених завдань в рамках попередньо усвідомлених суб'єктами освіти проблем її розвитку. Чи можна називати подібний алгоритм дій «контрреволюцією» чи «антипедагогікою» – питання цікаве, але, на нашу думку, риторичне й популістське за характером.

Висновки та подальші перспективи дослідження. Аналіз внутрішніх і зовнішніх обставин розвитку освітньої діяльності в сучасній Україні веде до наступних висновків.

Війна, яку розв'язала Росія проти України, призвела до карколомної активізації процесу дерадянизації та декомунізації освітньої сфери буття; цей процес тепер охопив не тільки адміністративно-ме-

тодологічну сторону реформування освіти, але, що є найголовнішим у даній трансформації, і до зміни ідеологічної парадигми реформ, до руйнації тієї старої про радянської свідомості, яка на попередніх етапах розвитку незалежної України, гальмувала такі зміни.

Воєнні дії призвели до тимчасової міграції великої кількості населення із східних, найбільш вражених прорадянською свідомістю, регіонів країни в західні, найбільш критично налаштовані до неї. У свою чергу, значна маса жінок і дітей всієї України, такою же великою хвилею вимушені були тимчасово покинути Батьківщину, рятуючись від російської агресії в країнах Європи. Таке становище речей призвело до масової практичної адаптації цих найактивніших в сфері освітньої діяльності груп українського суспільства до, властивих даним розвинутих європейським країнам, сучасних високих стандартів розвитку освітньої галузі життя.

Україна, як жодна інша країна світу, реагуючи на обумовлені небезпекою воєнних дій, в регламентному порядку фактично вимушена була перевести більшу частину освітньої діяльності на форми дистанційної освіти. Це значно прискорило технологічну трансформацію та перебудову свідомості як об'єктів, так і суб'єктів освітнього процесу, що вивело Україну в цьому напрямку розвитку на одні з передових позицій в світі.

Оскільки суттєва кількість перетворень носить вимушений характер, то й усі їх і позитивні, і негативні наслідки повинні прораховуватися і ретельно аналізуватися вже сьогодні, не абсолютизуючи те, що робитися, та розуміючи мимовільний характер даних дій. (Тим більше, що ще невідомо коли й чим закінчиться сама війна.)

References:

1. Антипедагогіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Антипедагогіка>
2. Бакиров В. Обратная сторона цифрового общества — второе «восстание масс». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/tech/obratnaja-storona-tsifrovoho-obshchestva-vtoroe-vosstanie-mass-.html>
3. Бакиров В., Агарков М. Пандемия может навсегда изменить высшее образование. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/EDUCATION/pandemija-mozhet-navsehda-izmenit-vysshee-obrazovanie.html>
4. Бойченко Михайло. Виправлення іменувань речей: примус війни у освіті і суспільному житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/709/623>
5. Левкулич Василь. Вища освіта у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/717/630>
6. Макларен Пітер. Революційна критична педагогіка у XXI ст.. Відповіді на запитання Ірини Предборської. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12699/McLaren.pdf?sequence=1>
 7. Мозгова, Н. Віртуалізація соціальної реальності як спроба подолання самотності людини доби постмодерну. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія 31(1), 35-37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/view/14822>
 8. Поліщук Олександр, Поліщук Олена. Освіта у віртуальному просторі колективної дії в умовах пандемії COVID-19: соціально-філософський аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/718/631>
 9. Постригач Н. О. Сучасні філософсько-педагогічні концепції розвитку педагогічної освіти в країнах Південної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18320/1/СУЧАСНІ%20ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ%20КОНЦЕПЦІЇ%20РОЗВИТКУ.pdf>
 10. Предборська Ірина. Революційна педагогіка П.Макларена: інформаційно-аналітичний огляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2587/Predborska.pdf?sequence=1>
 11. Філософія освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Філософія_освіти
 12. Філософія освіти : навчальний посібник. – 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. – 348 с. (С. 260).
 13. Юрченко Едуард. Масштабне вторгнення російської федерації в Україну та футурологія війни: уроки та завдання на майбутнє. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/714/627>

Transliteration of References:

1. Antypedahohika [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://vue.gov.ua/Antypedahohika>
2. Bakyrov V. Obratnaya storona tsyvrovoho obshchestva – vtoroe «vosstanye mass». [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zn.ua/tech/obratnaja-storona-tsyvrovoho-obshchestva-vtoroe-vosstanie-mass-.html>
3. Bakyrov V., Aharkov M. Pandemyya mozhет navsehda yzmenyt' vysshee obrazovanye. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zn.ua/EDUCATION/pandemija-mozhet-navsehda-izmenit-vysshee-obrazovanie.html>
4. Boychenko Mykhaylo. Vypravlennya imenuvan' rechey: prymus viyny u

- osviti i suspil'nomu zhytti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/709/623>
5. Levkulych Vasyl'. Vyshcha osvita u dzerkali vyklykiv ta al'ternatyv suchasnosti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/717/630>
 6. Maklaren Piter. Revolyutsiyna krytychna pedahohika u KHKHI st.. Vidpovidi na zapytannya Iryny Predbors'koyi. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12699/McLaren.pdf?sequence=1>
 7. Mozhova, N. Virtualizatsiya sotsial'noyi real'nosti yak sproba podolannya samotnosti lyudyny doby postmodernu. Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofiya. Kul'turolohiya 31(1), 35-37. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/view/14822>
 8. Polishchuk Oleksandr, Polishchuk Olena. Osvita u virtual'nomu prostori kolektyvnoyi diyi v umovakh pandemiyi COVID-19: sotsial'no-filosofs'kyi aspekt [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/718/631>
 9. Postryhach N.O. Suchasni filosofs'ko-pedahohichni kontseptsii rozvytku pedahohichnoyi osvity v krayinakh Pivdennoyi Yevropy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18320/1/SUCHASNI%20FILOSOF%20KO-PEDAGOGICHNI%20KONTSEPTSII%20ROZVYTKU.pdf>
 10. Predbors'ka Iryna. Revolyutsiyna pedahohika P.Maklarena: informatsiyno-analitychnyy ohlyad [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2587/Predborska.pdf?sequence=1>
 11. Filosofiya osvity. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Filosofiya_osvity
 12. Filosofiya osvity : navchal'nyy posibnyk. – 2-he vydannya / za nauk. red. akademika V. P. Andrushchenka [ta in.]. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2021. – 348 s. (S. 260).
 13. Yurchenko Eduard. Masshtabne vtornnennya rosiys'koyi federatsiyi v Ukrainu ta futurolohiya viyny: uroky ta zavdannya na maybutnye. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/714/627>

Authors

Valery Babenko
Donbas National Academy of Civil Engineering
and Architecture,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,

Associate Professor of the Department
of Humanitarian Training,
Kramatorsk, 84333, Ukraine
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7902-4010>
E-mail: sirkoi@ukr.net

Oksana Ivanova
International Organization for Migration (IOM)
Field Assistant,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0913-2205>
E-mail: Ok-ivanova@ukr.net

Abstracts

ВАЛЕРІЙ БАБЕНКО, ОКСАНА ІВАНОВА. **Українська освіта в умовах війни та сучасних геополітичних викликів.** Війна в Україні розглядається як визначальна подія геополітичного масштабу сучасності. Відмічається природний характер її перехрестя з пандемією COVID-19 та вирішальним етапом нового технологічного перевороту в світі на межі XX-XXI століть. Робиться наголос на особливостях усвідомлення даних змін, які демонструють саме українські події. Наголошується на своєрідному «передчутті» наявної революційної ситуації в рамках теорій «анти педагогіки» та «революційної критичної педагогіки» П. Макларена. Аналізуються теоретичні прорахунки зазначених концепцій на фоні революційної практики українського суспільства.

Ключові слова: Україна, геополітичні виклики, війна, пандемія COVID-19, технологічна трансформація, неомарксизм, «революційна педагогіка», «антипедагогіка», П. Макларен, освітня діяльність.

WALERIY BABENKO, OKSANA IWANOWA. **Edukacja w Ukrainie w obliczu wojny i współczesnych wyzwań geopolitycznych.** Wojna w Ukrainie jest postrzegana jako wielki konflikt zbrojny o skali globalnej. Autor podkreśla, że ona w sposób naturalny krzyżuje się z pandemią COVID-19 i decydującym etapem nowej rewolucji technologicznej na przełomie XX-XXI wieków. Szczególną uwagę się zwraca na wyjątkowe postrzeganie tych zmian, które są najlepiej widoczne na tle wydarzeń w Ukrainie. W artykule kładzie się nacisk na swoiste „przeczu-

cie” zaistniałej sytuacji rewolucyjnej w ramach teorii „antypedagogiki” i „rewolucyjnej pedagogiki krytycznej” prof. Petera McLaren. W artykule dokonano analizy teoretycznych błędów i braków we wspomnianych powyżej koncepcjach na tle doświadczeń rewolucyjnych społeczeństwa ukraińskiego.

Słowa kluczowe: *Ukraina, wyzwania geopolityczne, wojna, pandemia COVID-19, transformacja technologiczna, neomarksizm, „pedagogika rewolucyjna”, „antypedagogika”, P. McLaren, działalność edukacyjna.*